

Ролята на диригента в музикалната култура на България

Владимир Ганчев

***The Role of the Conductor in the Musical Culture of Bulgaria:** Conducting is a complex art that involves, among other things, effective nonverbal communication. While this communication includes hand and arm gestures as well as eye contact and facial expression, it also encompasses nonverbal messages sent by the rest of a conductor's body, such as his/her physical appearance. Assumptions based on what conductors look like and how well they fit the stereotypical role they are portraying often affect opinions of their job performance. Thus, the nonverbal messages sent by a conductor's physical appearance could affect ensemble members' opinions of him or her as a conductor. Therefore, this study attempted to investigate whether perceptions of a conductor's body type were a factor when judging the conductor and ensemble performances.*

Key words: conductor, communication, posture, eye contact, facial expression, relationships, orchestra, ensemble, confidence

ВЪВЕДЕНИЕ

Способността успешно да се ръководят, вдъхновяват и изграждат професионални музиканти, и да изпълняват дадено произведение, като една единица често се дължи на харизматични правомощия на диригента. Проявите на диригентско изкуство е познато още в най-дълбока древност. Сведения за това датират от около 5000 г. пр.н.е., където нивото на музициране е било едно от най-важните за развитието на древните култури като Ур, Месопотамия, Египет, Вавилон, Персия, Мидия, Атсеки, Гърция, Римска империя и др. Има доказателства, че хорове и оркестрите са достигали буквално феноменални размери дори и за нашите представи с около 3000 до 7000 души. Хиерархичните знаци определят начина на вокалното изпълнение, което се съпровожда, с разни украси, ударения или други нюанси, без да засягат интервалното движение на гласа. Тяхното изпълнение било свързано с ръкомахане от страна на протопсалта, който с разни жестове и други движения на ръката показва начина на вокалното им интерпретиране се изгражда в течение на вековете като мануална техника, която от своя страна води до съвременното диригентско изкуство. Диригента, който е подходящ за оркестрово изграждане включително разграничението между социализирани и персонализиран харизматичен лидер, оказва влияние на инструменталистите като част от интерактивен процес, който не трябва да се пренебрегва. Ръководството като процес в оркестъра се разглежда в три отделни фази; фаза на тестване, работните етап и вдъхновяваща сцената.

Световни представители – диригенти от XIV до XX век са личности като Жан Батиста Люли, Пърсел, Орлондо ди Ласо, Вивалди, Бах, Хайдн, Моцарт, Бетовен, Брамс, Менделсон, който преобразува пръчката в съвременната диригентска палка, Берлиоз, който осъвременнява оркестъра, Вагнер, фон Бюлоф, Артур Никиш – наречен бащата на съвременното диригентско изкуство, Фуртвенглер, Отто Клемперер, Бруно Валтер, Караян, Бломстедт, Бърнстейн, Николай Малко, Фриц Райнер, и много други, които ще изброя по долу в изложението си. Всички те са били диригенти, които след себе си оставят следата на техния живот, а именно да създават, развиват и изграждат оркестри, хорове и оперни театри по целия свят. Ще ви представя кратък исторически преглед на създаването на няколко оркестъра в България и диригентите, които са ги ръководели.

„Диригентът е личността, която дава и поддържа живота на музикалното произведение. Дългата ми творческа работа с диригентската палка отдавна ме убеди в това. Диригентът е личността, която намира в малките нотички жизнеността и философията, вложена в тях от твореца-композитор. Той е сам

на пулта, но твърдо и с артистична убедителност и талант свързва многобройните изпълнители в единна емоционална изява.” [3]

ИЗЛОЖЕНИЕ

Първите опити за създаване на класически оркестър датират от средата на XIX в. През 1848 – 1849 г. група унгарските емигранти се установяват в Шумен. През 1850 г. под ръководството на един от тях, Михайл Шафран, те създават свой оркестър. Една година по-късно, със съдействието на заможния търговец Анастас Хаджи Стоянов, Шафран основава нов оркестър, в който участват 12 местни младежи. Ансамбълът съществува до 1860 г., когато Шафран напуска Шумен. Репертоарът му включва маршове, полки, мазурки, полонези и откъси от опери на прочути италиански и немски композитори. Сред най-добрите ученици на Михайл Шафран е Добри Войников - възрожденски учител, писател-драматург, общественик и журналист, музикален и театрален деец. През 1859 г. Добри Войников създава първият ученически оркестър в Шумен. Диригент е Анастас Стоянов, племенник на Добри Войников и баща на композиторите Андрей Стоянов и Веселин Стоянов. След Освобождението диригентът Коста Дюкмеджиев основава музикално дружество “Гусла”. За развитието на музикалното изкуство в Шумен особена заслуга има и Веселин Спириков, който през 1934 г. открива частна цигулкова школа. Първият модерен симфоничен оркестър в Шумен се създава през есента на 1941 г. под ръководството на Владимир Василев – преподавател по музика в Учителския институт. На 23 ноември 1942 г. в читалище “Добри Войников” под неговото диригентство е първия симфоничен концерт с участието на местни музиканти. През 1946 г. е създаден нов общоградски оркестър с диригенти Велико Дюкмеджиев и капелмайстора капитан Павловски, заместен от Мирко Каравасилев. В началото на 1949 г. се осигуряват сравнително по-благоприятни условия за работа – репетиционна зала и субсидия от общината. Гостуват солистите Петър Христосков, Леон Сурожон, Владимир Аврамов, Недялка Симеонова и др. Държавен симфоничен оркестър – Шумен. През 1954 г. оркестърът придобива статут на държавен културен институт. Първият концерт на Държавна филхармония – Шумен се дирижира от Васил Стефанов, а солист е Панчо Владигеров. Програмата включва: Бетовен – Симфония № 1, П. Владигеров – Концерт за пиано и оркестър № 3, В. Стоянов – Обреден танц. Сред ръководителите на оркестъра са: Иван Вулъпе, Никола Казасов Филип Ламбев, Илия Темков, Димитър Караминков, Врам Чифчиян. Сред гост-диригентите са: Саша Попов, Добрин Петков, Константин Илиев.

Стара Загора е град със стари музикални традиции, които датират от средата на 19 век, когато в града се създават църковни и светски хорове и се поставя началото на театрални представления, съпроводени с музика. След Освобождението тези традиции се обогатяват още повече. През 1897 година в града се създава музикално дружество "Кавал", чиито мъжки, женски и смесен хор, солисти и инструменталисти-любители, разгръщат широка концертна дейност. От същия период водят началото си концертите на военния духов оркестър, както и училищната самодейност – хорове, оркестри, музикално-театрални представления. Като естествен резултат от този многостранен и богат музикален живот, сред група ентузиаста се ражда идеята в града да се изнесе със собствени сили оперен спектакъл.

Няколко концерта на дружество "Кавал", в които се представят откъси от опери, предшестват първото оперно представление. На 1 юли 1925 година е премиерата на операта "Гергана" от Маестро Атанасов. Диригент е бил Атанас Ковачев, режисьор – Мара Шопова, хормайстор – Златан Станчев. В главните роли: Гергана – Ничка Хаджимитева (Баталова), Никола – Георги Баталов, Христина – Радка Профирова, Дядо Недялко – Петър Тотев, Селим бей – Теню Велев, Мухтар ага - Стефан Георгиев, Баба Цона – Христина Георгиева. Това събитие поставя

началото на Старозагорската опера. Нейното появяване само няколко години след създаването на оперния театър в София е истински културен феномен. На 22 март 1928 година Операта се обявява като Южнoбългарска районна опера.

От март 1933 година Операта продължава дейността си със собствено ръководство. Първи неин директор е Димитър Христов, диригент – Александър Георгиев. На 14 май 1934 година Операта е наречена Старозагорска общинска опера. С развитието и успехите на Старозагорската опера свързваме имената на диригентите Ромео Райчев, Симеон Фетваджиев, Димитър Димитров, Веселин Ненов, Михаил Попов, старозагорците Божидар Бонев, Богдана Попова, Атанас Атанасов, Красимир Къшев.

Русенската филхармония е създадена през 1948 година. Някои от най-добрите български диригенти - Константин Илиев, Добрин Петков, Саша Попов, Руслан Райчев, Илия Темков, Александър Владигеров, Цанко Делибозов и Георги Димитров, между другото съм работил с този оркестър. От 2005 г. на генералния директор на Русенската филхармония е Найден Тодоров.

Първият международен музикален фестивал в България е създадена през 1961 г. по инициатива и организация на Русе филхармония, който трансформира този дунавски град, вече е известен със своята архитектура и характер, в атрактивен международен център за музика. Това фестивал, наречен Мартенски музикални дни, се провежда всяка година в средата на март, а е сборен пункт за известни оркестри, певци, инструменталисти, композитори и диригенти. През 1966 г. Русенската филхармония е организатор на фестивала Зимни музикални вечери - първата по рода си в България.

Концертът етап на оркестъра е посрещал мнозина известни диригенти като Курт Мазур, Rolf Kleinert, Карол Стрии, Карло Зекки, Хелмут Кох, Валери Гергиев, Евгений Светланов, както и солисти – Салваторе Акардо, Руджиеро Ричи, Даниел Стефан, Светослав Рихтер, Франко Петрачи, Юрий Башмет, Катя Ричарелли, Робърт Коен, Игор Ойстрах, Владимир Спиваков, Якоб Закх, Михаил Воскресенски, между другото съм работил с този оркестър през 2008г. Русенската филхармония е удоволствие да бъде домакин на известния руски композитор Дмитрий Шостакович през 1958 г. и през 1965 година. От 1975 до 1992 г. оркестърът е бил активен участник в Accademia Chigiana Сиена, Италия.

Имената на Франко Ферара, Карло Мария Джулини, Геннадий Рождественский, Бруно Бартолетти, Фердинанд Лайтнер често се появяват на концертни програми и в многобройни сътрудничества. Репертоарът на оркестъра включва широк спектър от жанрове и стилове - включително произведения от ранния период музиката до съвременни композитори. В историята на оркестъра могат да се открият големи музикални произведения, като Иван Грозни Прокофиев и Александър Невски, Стравински Едип, Петрушка и Пролетно тайнство, Рихард Штраус също Заратустра, Карл Орф Carmina Burana и т.н. Русе филхармония турне в Австрия, Германия, Италия, Полша, Румъния, Испания, Франция и Швейцария в допълнение към добре оценена си турне програма в България. Оркестърът е записал с българското национално радио и запис Балкантон компания, и пуна много CD-та.

Варненската филхармония започва през 1913г. когато един аматьорски симфоничен оркестър е основан. През 1926 г. тя участва с голям успех под ръководството на Асен Найденов в първите летни музикални тържества във Варна, което по-късно прераства в Международен музикален фестивал "Варненско лято".

През 1946г. по инициатива на диригента и цигулар проф. Саша Попов на Варненска филхармония е създадена, която през 1968г. стана Държавна филхармония. През първите си години тя е ръководена съответно от диригентите Руслан Райчев, Васил Стефанов, Йоско Йосифов, Константин Илиев. Най-голямата почит за професионалното израстване на оркестъра трябва да се отдаде на

диригентите Емил Главанаков , Иван Маринов и Йордан Дафов. От началото на 2000 г. главен диригент е Станислав Ушев.

Изпълненията им включва много известни музиканти - Ифра Нийман, Леонид Коган, Давид Ойстрах, Алексис Вайсенберг, Пабло Казалс, Юри Буков, Руджеро Ричи, Виктор Третьяков, Янош Щаркер, Михаил Плетньов, Вера Горностаева, Минчо Минчев, Ваня Миланова, Георги Бадев и много други. По традицията оркестърът участва в церемонията по откриването на Международния музикален фестивал "Барненско лято".

Симфоничният оркестър е участвал във всички престижни български фестивали и е обиколил страни като Германия, Чехия, Словакия, Полша, Русия, Франция, Австрия, Испания, Италия и т.н. , както и е направил много записи в Българското национално радио и Националната телевизия.

Пловдивският симфоничен оркестър е първия извън столичен държавен оркестър. Създаден е през 1945г., а корените му са от 100-годишната оркестрова традиция в Пловдив - най-големия културен център на легендарна Тракия. Вследствие на реформи и структурни промени през годините, съставът е титулуван първоначално Държавен симфоничен оркестър, впоследствие Държавна филхармония, а от 1999г. е част от Оперно-филхармонично дружество - Пловдив. Главните диригенти на оркестъра включват имената на Влади Симеонов, Руслан Райчев, Месру Мехмедов, Добрин Петков, Димитър Манолов, Владимир Гяуров, Борислав Иванов, Найден Тодоров, Георги Димитров. Оркестърът е свирил под диригентството на Емил Чакърв, Румен Байраков и изтъкнатите български композитори Иван Спасов, Александър Владигеров, Васил Казанджиев. Сред гостуващите диригенти се открояват имената на забележителни музиканти от страната и чужбина: Константин Илиев, Васил Стефанов, Иван Маринов, Йордан Дафов, Иван Вулпе, Емил Табаков, Алексей Измирлиев, Кирил Кондрашин, Константин Иванов, Алън Буш, Карел Анчерл, Витолд Ровицки, Станислав Скровачевски, Арвид Янсонс, Янош Ференчик, Карло Цеки, Ян Кренц, Мишел Пласон, Арнолд Кац, Енрике Батиста и др. В дългия списък на солистите, осъществили паметни концерти с оркестъра са световноизвестни музиканти като Дмитрий Шостакович, Святослав Рихтер, Мстислав Ростропович, Даниил Шафран, Руджиеро Ричи, Хенри Шеринг, Игор Ойстрах, Леонид Коган, Валерий Климов, Сикейра Коста, Сиприен Кацарис, Юри Буков, Николай Гяуров, Гена Димитрова, Никола Гюзелев, Александрина Милчева, Райна Кабаиванска, Веселина Кацарова, Красимира Стоянова, Минчо Минчев, Георги Бадев, Антон Диков, Николай Евров, Божидар Ноев, Людмил Ангелов, Емма Тахмизян и много други.

Симфоничният оркестър на БНР е водещ оркестър в музикалната култура на България и в общността на европейските радиоформации. Музикантите от състава са завършили най-престижни музикални академии – Московската, Санкт-Петербургската, The Julliard School – Ню Йорк, НМА „Проф. П. Владигеров“. Сериозното развитие на оркестъра до равнището на авторитетен професионален състав започва при големия български диригент Васил Стефанов (1913-1991), който поема оркестъра през 1954 и работи с него повече от 30 години. Той налага СО на БНР като водеща културна институция в България. Свой принос за развитието и артистичното израстване на оркестъра имат диригентите: Васил Казанджиев, Александър Владигеров (1933-1993), Милен Начев и Росен Миланов, Влади Симеонов, Емил Табаков и др.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Във връзка със зараждането и развитието на диригентското изкуство в България и съпътстващите ги процеси при изграждането на симфоничното изпълнителско изкуство, развитието на българското диригентско изкуство обхваща етапите от неговото възникване, разглежда процесите при институционализирането

на българските симфонични оркестри, както и обособяването и особеностите на методиката на оркестровото дирижиране в България в частност, чрез примери от практиката на водещи български диригенти. За периода от 1945—1955 г. биват създадени минимум около 13 професионални оркестъра в България. Българското диригентско изкуство в лицето на старо-германските, старо-италианските и староруските традиции, както и съпоставянето с българския принос в историческото развитие на дирижирането обуславят процесите в изкуството, които протичат в последните десетилетия на XX век и в началото на XXI век. Дълг на всеки диригент е да съхрани постигнатото до момента, да бъде мост от опита на миналото, да отговаря на настоящето и да остави едно бъдеще във вечността занаяпред.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Абаджиев, А. Саша Попов и царските симфоници. – В: Български книжици. Военно издателство, 2010.
- [2] Александрова, Б. Добрин Петков. Възгледи и спомени. Фондация Тергум, С., 2008.
- [3] Баталова, Р. Размисли и спомени за диригентското изкуство. ИК „Захарий Стоянов”, 2010.
- [4] Божикова, М. Васил Казанджиев. Институт за изкуствознание, БАН, С., 1999.
- [5] Ганчев, Вл. Личен архив.
- [6] Илиев, И. Изкуството на оркестровото дирижиране в България. (Зараждане и развитие през XX век), Ars Sofia, 2013.
- [7] Илиев, К. Слово и дело. Изд. „ЛИК”, С., 1997.
- [8] Искрова, Н. СЛОВОТО. – В: Съвременник. 1999-2013, <http://www.slovo.bg/showwork.php3?AuID=479&WorkID=17336&Level=1>
- [9] Ненов, Д. Един диригент за операта. Изд. „Дитиком” ООД, Казанлък, 1999.
- [10] Крачева, Л. Кратка история на Българската музикална култура. Изд. „Абагар”, С., 2001.
- [11] James G. (Jerry) Hunt, George Edward Stelluto, Robert Hooijberg. Toward new-wave organization creativity: Beyond romance and analogy in the relationship between orchestra-conductor leadership and musician creativity, 2004.
- [12] Yaakov Atik. The Conductor and the Orchestra: Interactive Aspects of the Leadership Process. Leadership & Organization Development Journal, Vol. 15 Iss: 1, 1994, pp. 22 – 28.

За контакти:

Владимир Найденов Ганчев, симфоничен, оперен и хоров диригент; гост диригент в България и Европа, преподавател, email: v.n.gantcheff@gmail.com

Докладът е рецензиран.